

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Homo ludens.
Sztuka zabawy i rozrywki
na przykładzie znalezisk
z okolic Góry św. Wawrzyńca
w Kałdusie na Pomorzu
Nadwiślańskim

DR MARCIN WEINKAUF

OPINIE i ANALIZY

INSTYTUTU DE REPUBLICA

Homo ludens. Sztuka zabawy i rozrywki na przykładzie znalezisk z okolic Góry św. Wawrzyńca w Kałdusie na Pomorzu Nadwiślańskim

DR MARCIN WEINKAUF

Redakcja serii

dr hab. Bogumił Szmulik, prof. ucz.
dr Magdalena Maksymiuk
mgr Łukasz Gołęb

Projekt graficzny

Robert Wojniusz

Redakcja

Małgorzata Stepuch (Studio Format)

Korekta

Ilona Kalamon (Studio Format)

Skład i łamanie

Joanna Syrewicz

© Copyright by Instytut De Republica 2022

ISBN 978-83-67253-57-4 (online)

Wydawca

Instytut De Republica
ul. Belwederska 23 lok. 1
00-761 Warszawa
+48 22 295 07 29
e-mail: instytut@iderepublica.pl
www.iderepublica.pl

Homo ludens. Sztuka zabawy i rozrywki na przykładzie znalezisk z okolic Góry św. Wawrzyńca w Kałdusie na Pomorzu Nadwiślańskim

dr Marcin Weinkauff

Streszczenie

Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie to unikatowy w skali ziemi chełmińskiej i całego Pomorza Nadwiślańskiego obiekt, tworzący wczesnośredniowieczne centrum osadnicze identyfikowane z historycznym Chełmnem (*Culmen*), najważniejszym ośrodkiem regionu. Centralnym elementem tego zespołu osadniczego w XI–XII/XIII w. był największy w regionie dwuczłonowy gród (stanowisko 3), dla którego głównym zapleczem gospodarczym oraz centrum produkcji i wymiany była osada rzemieślniczo-handlowa (stanowisko 2). Zarejestrowane w obrębie osady artefakty z okresu wczesnego średniowiecza (2. połowa XII i 1. ćwierć XIII w.) w postaci instrumentów muzycznych (piszczalki/gwizdki), akcesoriów do gier (pionki i kości do gry) czy zabawek (grzechotki) świadczą o obecności rozrywki w codziennym życiu lokalnych społeczności, w tym rzeczywistości mieszkańców osiedla lokalizowanego na południe i południowy wschód od Góry św. Wawrzyńca.

Słowa kluczowe

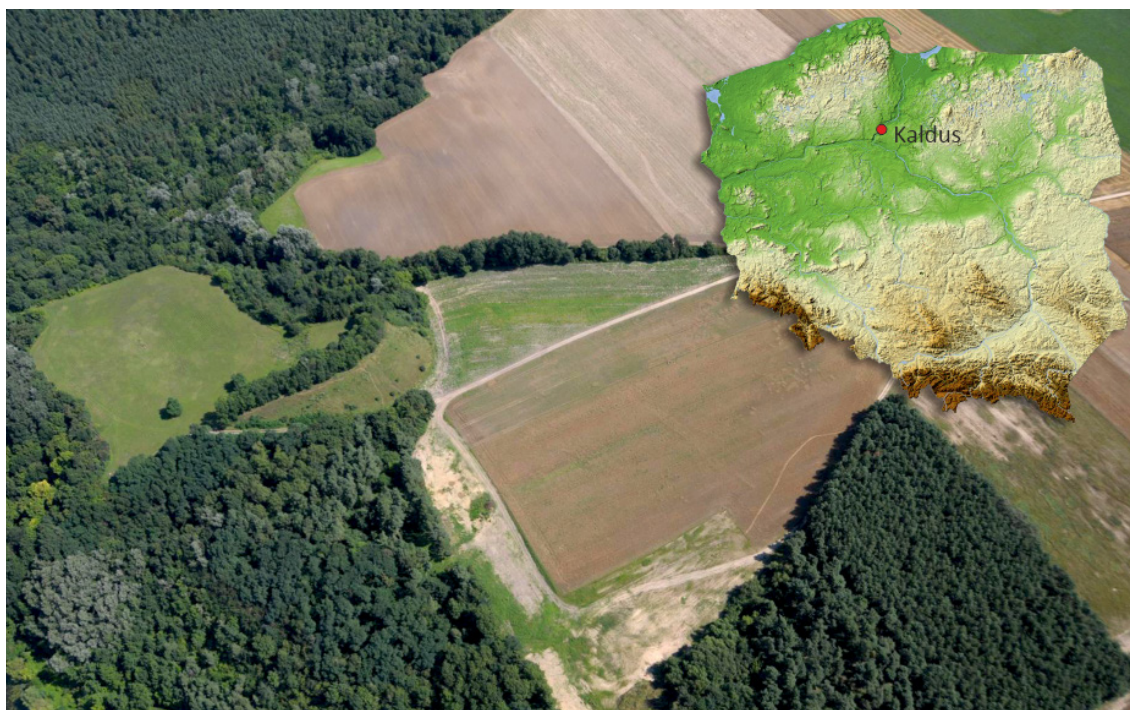
Pomorze Nadwiślańskie, Kałdus, osada podgrodowa, Góra św. Wawrzyńca, wczesne średniowiecze

Główne wnioski

Integralnym komponentem kultury materialnej okresu rozkwitu państwa piastowskiego są rozliczne kategorie wyrobów wykonanych z różnorodnych surowców. Niektóre z nich, odnotowane na osadzie podgródowej u podnóża Góry św. Wawrzyńca w Kałdusie, podkreślają kunszt ich wytwórców, posiadają niekiedy wysoką wartość materialną i w końcu definiują sposób spędzania przez lokalną społeczność wolnego czasu, poprzez różne formy zabawy i rozrywki.

Słowo wstępne

Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie to unikatowy w skali ziemi chełmińskiej i całego Pomorza Nadwiślańskiego obiekt liczący około 12–14 hektarów, który z trzema rozległymi nekropolami, osadą podgrodową i pozostałościami ufortyfikowanego grodu tworzy wczesnośredniowieczne centrum osadnicze identyfikowane z historycznym Chełmnem (*Culmen*) – najważniejszym ośrodkiem regionu określanego od jego nazwy (ziemia chełmińska; *terra Culmensis*; ryc. 1). Jego prężnemu rozwojowi sprzyjało zwłaszcza położenie na skrzyżowaniu szlaku nadwiślańskiego i lądowego prowadzącego z Rusi na Pomorze. Toponim tego ośrodka łączyć należy z dominującą nad otaczającym obszarem wysoczyzną morenowej i doliną Wisły Górą św. Wawrzyńca, u podnóża której odkryto pozostałości osadnictwa z neolitu, wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza. To antropogeniczne wyniesienie mogło pełnić rolę symbolicznego centrum wspólnoty lokalnej

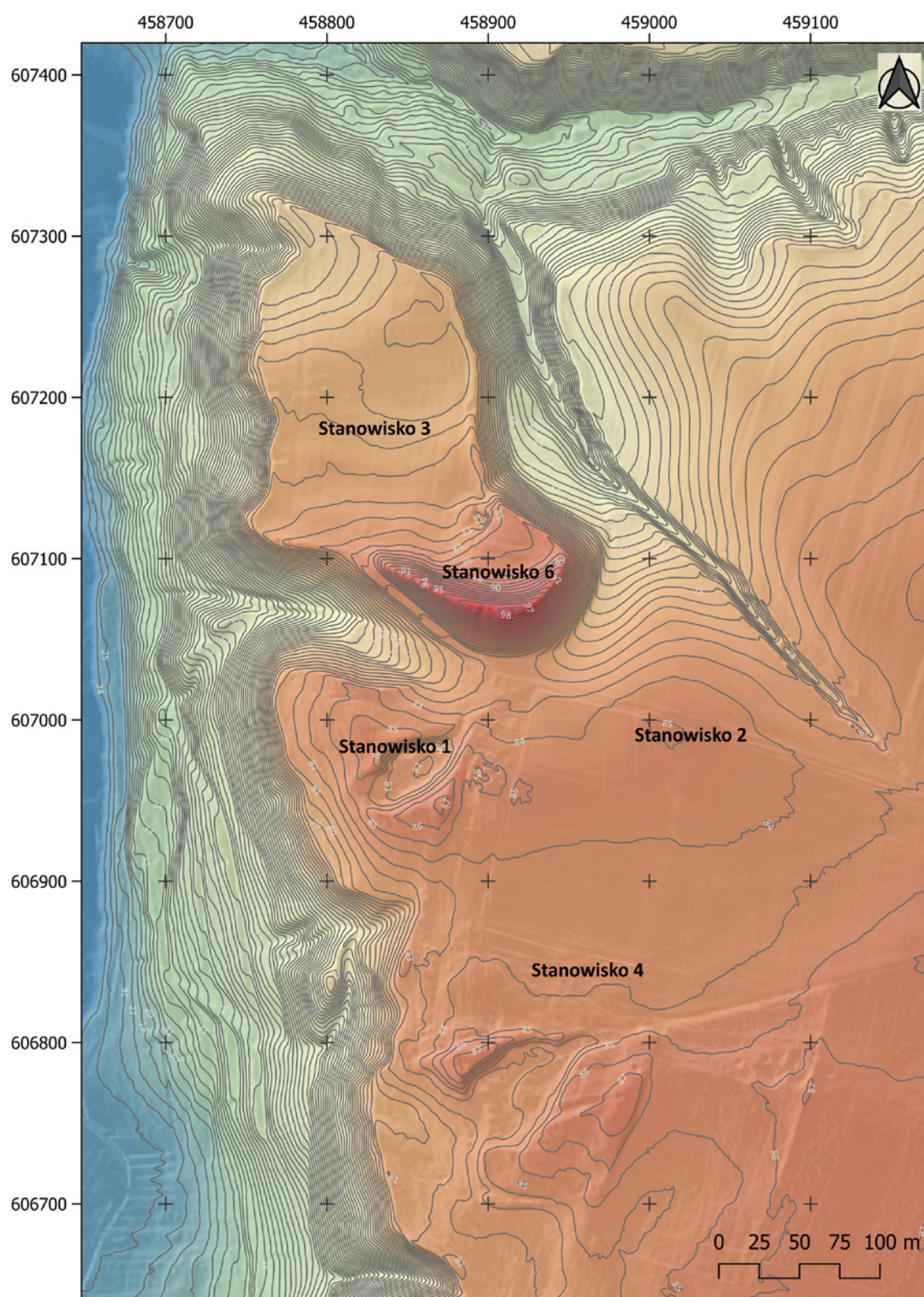
Ryc. 1. Lokalizacja wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Kałdusie. Widok od strony północno-zachodniej (fot. W. Stępień)

(*imago mundi*), idealnego w sensie fenomenologicznym punktu mediacyjnego między różnymi sferami działań ludzkich i sił sakralnych (*axis mundi*) (Chudziak 2003, s. 141 i n.; Szmańda, Lankauf, Luc 2004). W zaawansowanej fazie jego rozwoju (XI–XII w.) traktować go należy jako wielofunkcyjny ośrodek wczesnomiejski w rodzaju *urbs*, wielokrotnie wzmiankowanych w kronice Galla. W trakcie dotychczasowych badań prowadzonych tu od XIX w. uzyskano liczne dowody wskazujące na znaczącą pozycję polityczną, społeczno-gospodarczą, religijną, kulturotwórczą tego ośrodka zarówno w regionie, jak i w skali ponadregionalnej, zwłaszcza w strefie zachodniosłowiańskiej i nadbałtyckiej, porównywalną na Pomorzu Nadwiślańskim jedynie z Gdańskiem. Domniemane są jego ścisłe związki ze strefą nadbałtycką (Dania, Prusy), Rusią i interiorom Niżu Polskiego (Kujawy, Wielkopolska i Mazowsze). O tych powiązaniach interregionalnych i interetnicznych świadczą liczne importy ze strefy skandynawskiej (zabytki runiczne, paciorki szklane, monety), pruskiej (zapinki, ozdoby) czy ruskiej (tkaniny, krzyżyki, ozdoby, przęśliki, pisanki typu kijowskiego etc.), ale i zachodnioeuropejskiej (liczne monety występujące w skarbach i jako tzw. znaleziska luźne) (Bojarski, Chudziak, Weinkauff 2017, s. 301–313; Chudziak, Siemianowska 2017, s. 293–300). Dotychczasowe studia dotyczące materiałów nekropolicznych z Kałdusa oraz opublikowane ostatnio wyniki badań genetycznych wskazują na obecność pod Górą św. Wawrzyńca osób pochodzących z innych regionów Europy (Ruś, Prusy, Skandynawia) (Płoszaj i in. 2020, s. 43–50). O znaczącym potencjale demograficznym tego ośrodka świadczy duża liczba pochówków odkryta na pobliskich nekropolach (stanowiska 1, 2 i 4; Kozłowski 2012; Bojarski 2022).

Zainteresowania archeologów tym kompleksem sięgają jeszcze XIX w., co związane było przede wszystkim z odkryciami dokonywanymi na cmentarzyskach (Drozd 2006, 13–25). Prace te kontynuowane były z różnym natężeniem przez cały XX w., jednak dopiero w latach 1996–2015 wczesnośredniowieczny kompleks osadniczy w Kałdusie poddany został systematycznym badaniom wykopaliskowym prowadzonym przez zespół naukowców z Instytutu Archeologii UMK w Toruniu¹.

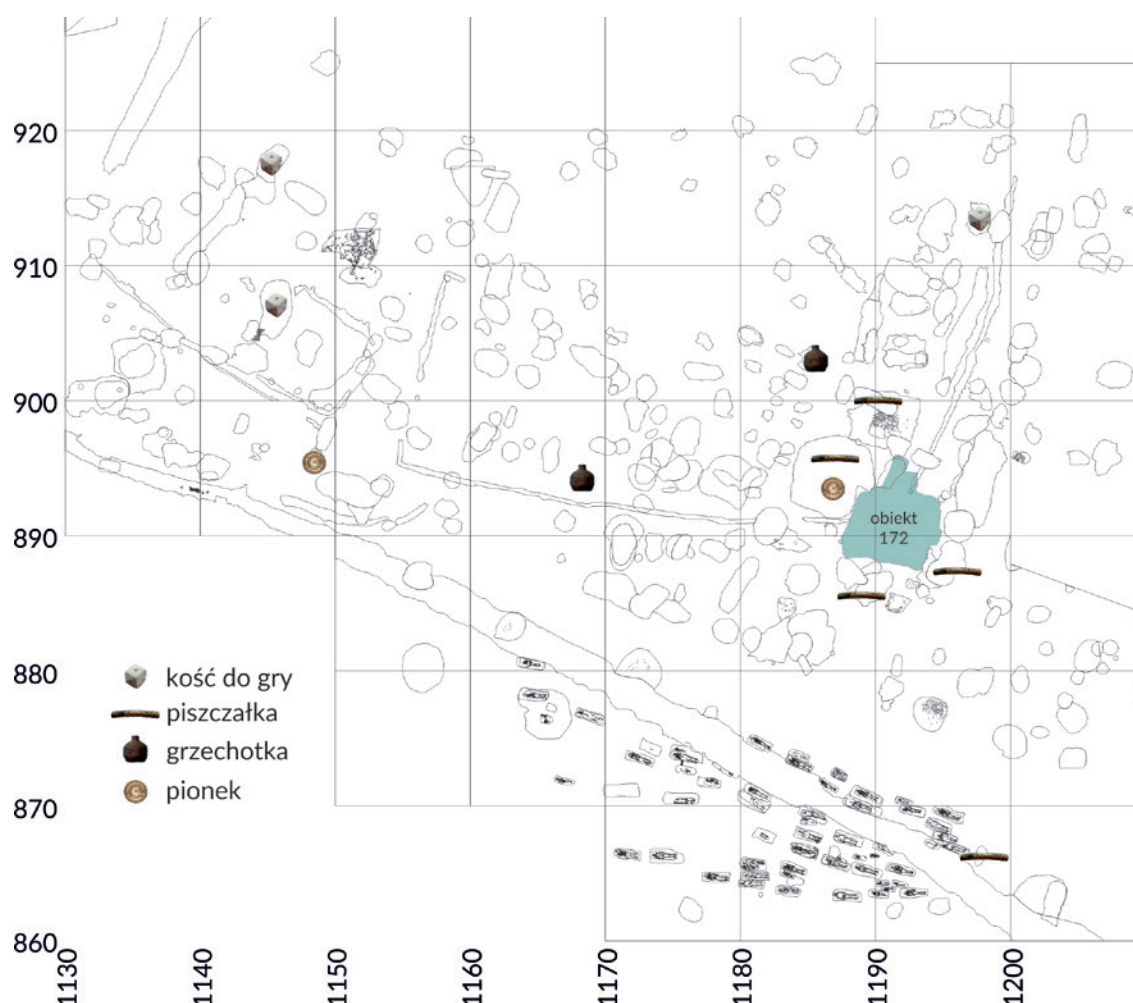
Na podstawie dotychczasowych badań stwierdzono, że centralnym elementem tego zespołu osadniczego w XI–XII/XIII w. bezpośrednio na północ od Góry św. Wawrzyńca był największy w regionie dwuczłonowy gród (stanowisko 3; ryc. 2) (Chudziak 2003; Bojarski, Chudziak, Weinkauff 2006, s. 369–382; Bojarski i in. 2013, s. 241–255; Chudziak i in. 2016, s. 13–68). W trakcie prac wykopaliskowych zarejestrowano stratygrafię w postaci kilku poziomów użytkowych sięgających miejscami kilku metrów głębokości (gęsta zabudowa wzniesiona w konstrukcji zrębowej), zarejestrowano między innymi relikty bazyliki wczesnoromańskiej, pozostałości wału drewniano-ziemnego z XII–XIII w., fundamenty kaplicy św. Wawrzyńca (Błędowski, Chudziak, Kaźmierczak 2009, s. 269–280; 2011, s. 641–650).

¹ Badania archeologiczne na osadzie podgroдовой w Kałdusie zapoczątkowano w 2002 r. Badania realizowano w ramach grantów przyznanych przez Komitet Badań Naukowych, Narodowe Centrum Nauki oraz środków przekazanych przez Towarzystwo Ubezpieczeniowe Allianz.

Ryc. 2. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie. Plan sytuacyjno-wysokościowy wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego. Stanowisko 1: cmentarzysko i osada podgrodowa; Stanowisko 2: osada podgrodowa i cmentarzysko; Stanowisko 3: grodzisko; Stanowisko 4: cmentarzysko i osada podgrodowa; Stanowisko 6: gródek (rys. M. Sosnowski; oprac. M. Weinkauff)

Osada rzemieślniczo-handlowa *in Culmine* (dzisiejszy Kałdus; stanowisko 2; ryc. 2) położona na południe i południowy wschód od Góry św. Wawrzyńca, początkami sięgała VII–VIII w. (faza I), choć jej prosperita przypadła dopiero na 2. połowę XII i początek XIII w. (faza IX), jak można wnioskować po dużej liczbie obiektów osadniczych pochodzących z tego okresu (ryc. 3). Całkowita powierzchnia osady wynosiła wtedy około 2–3 hektary, z czego dotąd wyeksplorowano jedynie 64 ary, odsłaniając ponad 900 różnego rodzaju pod względem formy, wielkości i funkcji jam osadniczych (Stawska, Weinkauff 2003, s. 125–136; Błędowski, Chudziak, Weinkauff 2007, s. 249–261; Chudziak, Weinkauff 2009, s. 281–291; Weinkauff 2005, s. 119–134; Bojarski, Weinkauff 2011, s. 499–512; Bojarski, Chudziak, Weinkauff 2015, s. 155–166). Dla mieszkańców pobliskiego grodu była zarówno zapleczem gospodarczym, jak również ważnym centrum produkcji i wymiany, a jej rola ewoluowała wraz z rangą grodu będącego początkowo zapewne centrum administracyjnym i ideologicznym państwa pierwszych Piastów, tzw. *sedes regni principalis*, później zaś ośrodkiem rangi kasztelańskiej (2. połowa XI – 1. ćwierć XIII w.; Chudziak 2003; 2015, s. 167–182).

Ryc. 3. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 2. Planigrafia obiektów osadniczych i grobów szkieletowych wraz z występowaniem przedmiotów związanych z zabawą i rozrywką oraz lokalizacją domniemanej karczmy – obiekt 172 (rys. M. Weinkauff)

Odkrycie między innymi reliktyw domniemanej karczmy oraz materialne, aczkolwiek pośrednie, świadectwa istnienia w tym miejscu targu, uwiarygodniają przekaz świadczący o funkcji, w postaci najstarszej dla ziemi chełmińskiej zapiski pochodzącej zapewne z połowy XII w. zachowanej w dokumencie fundacyjnym klasztoru w Mogilnie, na rzecz którego miało być przekazywane „*nonum forum cum tabernario*” (KDW I, 3; Chudziak i in. 2016, s. 133–172). Na podstawie dotychczasowych badań prawdopodobne jest, że stanowiła ona miejsce centralne badanego osiedla odznaczające się stosunkowo długim okresem funkcjonowania, tworząc główny punkt lokalnej przestrzeni osadniczej, wokół którego skupiała się zasadnicza część zabudowy osiedla. Na jego peryferiach stwierdzono miejsca związane z wytwórczością garncarską (glinianki, piec garncarski) oraz pojedyncze ślady zabudowy sąsiadujące bezpośrednio z nekropolami.

Rozmaitość źródeł pozyskanych w trakcie dotychczasowych badań wykopaliskowych w Kałdusie stanowi znakomitą podstawę do podjęcia wielu różnorodnych studiów dotyczących życia ówczesnych mieszkańców osiedla na zapleczu Góry św. Wawrzyńca. Unikatowy w skali Pomorza Nadwiślańskiego zespół źródeł związanych z metalurgią (odpady produkcyjne, formy odlewnicze i narzędzia kowalskie) pozwala upatrywać w tym miejscu centrum wytwórczości tego rodzaju. Reprezentatywny pod względem liczebności jest zespół źródeł numizmatycznych i akcesoriów kupieckich, a ponadto tzw. importów, które występując w różnych kontekstach stratygraficznych, stanowić mogą podstawę do wyjaśnienia kwestii roli omawianego osiedla w systemie gospodarki książęcej oraz jego udziale w handlu lokalnym i dalekosiężnym.

Źródła archeologiczne

Integralnym komponentem kultury materialnej okresu rozkwitu państwa piastowskiego są liczne wyroby wykonane z różnorodnych surowców, w tym z kości, poroża, bursztynu, metalu czy gliny. Niektóre z nich, znalezione u podnóża Góry św. Wawrzyńca, pomimo stosunkowo incydentalnego występowania na wczesnośredniowiecznych stanowiskach i niewielkiego znaczenia w aspekcie ustaleń chronologicznych, są niezwykle wartościowym źródłem w kwestii poznania aspektów życia lokalnej społeczności. Podyktowane jest to funkcją niektórych z tych wytworów, na tyle niezmienną na przestrzeni lat, że niepowodującą większego zróżnicowania formalnego.

Instrumenty muzyczne (ryc. 4: e–i; nr. inw. 277, 340, 385, 399/03, 285/08; Chudziak i in. 2003; Chudziak i in. 2008). Wśród mocno zróżnicowanego asortymentu przedmiotów z kości i poroża warto zwrócić uwagę na pięć egzemplarzy zachowanych w całości lub fragmentach, które uznać należy za proste instrumenty muzyczne – piszczałki/gwizdki/świstawki (por. Rulewicz 1958, s. 324). Wszystkie wykonano z długiej, wąskiej, w przekroju okrągłym kości ptasiej. Tylko w jednym przypadku (ryc. 4: h), w bardzo starannie opracowanym korpusie mamy do czynienia z układem, w którym po jednej stronie tulejki zachowały się trzy (jeden częściowo zniszczony) o owalnym kształcie otwory dźwiękowe o średnicy 0,4 x 0,5 cm. Po przeciwległej stronie wystąpił jeden otwór, który został przesunięty względem trzech przeciwległych (ryc. 4: h). Po jednej ze stron otworu wzdłuż korpusu wyryte zostały na powierzchni równoległe względem siebie cztery pasma o długości 2,2 cm i jedno krótsze, o długości 1,0 cm. Jeśli chodzi o pozostałe egzemplarze, w trzech przypadkach widoczne są ślady obróbki końcówek korpusu.

Wszystkie znaleziska piszczałek pochodzą z obiektów osadniczych pełniących pierwotnie różnorakie funkcje gospodarcze (wędzarnia, jama metalurgiczna, piecowisko, palenisko) oraz mieszkalne (ryc. 3). Długość zachowanych w całości piszczałek oscylowała od 6,9 do 9,1 cm, w przypadku zachowanych fragmentarycznie egzemplarzy najdłuższy wynosił 14,8 cm. Szerokość tulejek wynosiła najczęściej od 0,7 do 1,0 cm, a w jednym przypadku nawet 1,2 cm.

Akcesoria gier (ryc. 4: c, d, j–l; nr. inw. 69/02, 415/03, 142/04, 350/05, 48/07; Chudziak, Weinkauff 2002; Chudziak i in. 2003; Chudziak i in. 2004; Chudziak i in. 2005; Chudziak, Kowalewska, Weinkauff 2007). Z osady w Kałdusie znane są trzy sześciennie kostki do gry,

Ryc. 4. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 2. Wybór zabytków: a, b – grzechotki gliniane, c, d – piony z kości, e–i – piszczałki kościane, j–l – kości do gry z poroża i bursztynu; a – znalezisko luźne (nr inw. brak), b – obiekt 52/warstwa III (nr inw. 83/02), c – obiekt 240/warstwa I (nr inw. 415/03), d – obiekt 817/warstwa IX (nr inw. 48/07), e – obiekt 47/strop (nr inw. 277/03), f – obiekt 231/warstwa II (nr inw. 340/03), g – obiekt 240/warstwa XVb (nr inw. 399/03), h – obiekt 255/warstwa II (nr inw. 385/03), i – obiekt 957/warstwa II (nr inw. 285/08), j – obiekt 593/warstwa I (nr inw. 350/05), k – obiekt 34/warstwa VII (nr inw. 98/02), l – obiekt 383/warstwa VI (nr inw. 142/04) (rys. A. Cedro, P. Ignaczak, B. Kowalewska, M. Warمیńska; oprac. M. Weinkauff)

w dwóch przypadkach wykonane z poroża (ryc. 4: j, l), w jednym z bursztynu (ryc. 4: k). Wymiary ścianek kostek wahają się pomiędzy 0,8 a 1,1 cm. Udało się rozpoznać dwa sposoby, spośród kilku przyjętych w systematyce znakowań ścianek oczkami (por. Romanowicz 2016, s. 113). Bardziej popularny w przypadku znalezisk z Kałdusa był system „3–7–11”, w którym oczka rozkładają się następująco: 1:2, 3:4, 5:6. Taki układ obserwujemy na egzemplarzu z poroża (ryc. 4: j) oraz najprawdopodobniej na nieskończonej kostce z bursztynu (ryc. 4: k), na której tylko trzy płaszczyzny posiadają ślady znakowania oczkami. Mniej popularny okazał się tu system „7–7–7”, w którym rozkład oczek wygląda następująco: 1:6, 2:5, 3:4.

Takie oznakowanie powierzchni wystąpiło na mocno wyświeconym egzemplarzu z poroża (ryc. 4: l). Wszystkie egzemplarze posiadają podobny system cechowania powierzchni, gdzie wokół centralnego punktu wykreślono oczko w postaci pojedynczej obwódki (por. Romanowicz 2016, ryc. 53, tam dalsza lit.). Należy podkreślić, że jakość wykonania wszystkich egzemplarzy jest mocno zróżnicowana. Widoczne są oczka wykreślone starannie, równomiernie względem siebie i krawędzi ścianki. Zdarzają się znaki kreślone płytko, wręcz zanikające na powierzchni bądź zachodzące na siebie pierścieniami (ryc. 4: j, l).

W grupie akcesoriów do gier znalazły się również dwa okrągłe piony, wykonane z kości (ryc. 4: c–d) zapewne do wyznaczenia zasięgu ruchu w grach planszowych. Na jednym egzemplarzu centralnie wykonano niewielki otwór o średnicy 0,2 cm (ryc. 4: d). Średnica obu pionów waha się pomiędzy 3,9 a 4,7 cm, ich grubość wynosi pomiędzy 0,5 a 1,1–1,4 cm. Krawędzie boczne zostały płasko ścięte, w przypadku przedmiotu z centralnie umieszczonym otworem są one bardziej zaoblone i dopracowane. Egzemplarz ten najprawdopodobniej został wykonany poprzez toczenie, na co wskazuje centralnie występujący otwór oraz wysoka jakość wykonania, przejawiająca się mocnym wygładzeniem powierzchni i równomiernym kształtem (ryc. 4: d). Drugi z pionów został wykonany poprzez struganie, na co wskazuje między innymi nierównomierna grubość oraz kształt, obrazujący się na obwodzie krótkimi prostymi odcinkami będącymi pozostałością po cięciu-struganiu (ryc. 4: c). W obu przypadkach na jednej z powierzchni widoczne jest zdobienie, jednak zarówno formuła, jak i sposób wykonania różni się znacznie. Powierzchnia egzemplarza toczzonego posiada trzy równe, dookolne, miarowo rozmieszczone żłobienia, wykreślone przy użyciu cyrkla lub innego ostrego narzędzia. Tworzą one dwa dookolne pasma, które zostały wypełnione oczkami w postaci punktu, wokół którego wykreślono pierścień z pojedynczej obwódki. W paśmie mieszczącym się przy zewnętrznej krawędzi wykreślonych zostało 20 oczek, natomiast pasmo wewnętrzne zawiera ich 11. Na drugim egzemplarzu zdobienie zostało wykonane poprzez rycie w powierzchni poroża, na co wskazują dwa niesymetrycznie wykonane dookolne żłobienia, bardzo nieregularne i noszące ślady wielokrotnego powtarzania tej samej czynności. Na zdobionej powierzchni pionu widoczna jest substancja gąbczasta.

Zabawki (ryc. 4: a, b; nr. inw. 82/02, znalezisko luźne z terenu osady; Chudziak, Weinkauff 2002). Na terenie osady w Kałdusie znalezione zostały dwie gliniane grzechotki, jedna pochodzi z jamy gospodarczej, druga została znaleziona na powierzchni osady i traktowana jest jako znalezisko luźne bez bliższej lokalizacji (ryc. 3)². Oba egzemplarze pod względem kształtu są do siebie bardzo podobne, pomimo częściowego uszkodzenia jednego z nich (ryc. 4: b). Zachowana w całości grzechotka (ryc. 4: a; wysokość 5,05 cm, szer. brzuśca 4,8 cm, szer. dna 3,6 cm, szer. górnego przewężenia – uchwytu 1,4 cm) ma przysadzisty, baniasty kształt z mocno spłaszczonym, pionowo ściętym brzuścem. Powyżej partii brzuśca

² Przedmiot został przekazany przez mieszkańca Kałdusa.

widoczne jest mocne przewężenie tworzące smukłą, wąską szyjkę (trzon) z lekko rozszerzającą się i zaobloną krawędzią. Poniżej brzuśca da się zauważyć ostre ścięcie w kierunku partii przydennej. Wklęsłe dno zawiera dookołą bruzdę szerokości 0,3 cm. Na spodzie widoczne są negatywy odcisków podsypki mineralnej – tłucznia. Powierzchnia zabawki w partii największej wydętości brzuśca i powyżej tej części jest zdobiona ornamentem w postaci kilkunastu, dookołnych rytych linii niestarannie wykonanych ostro zakończonym rylcem bądź patykiem.

Druga grzechotka zachowała się bez wyodrębnionej szyjki (ryc. 4: b; wysokość 3,0 cm, szer. brzuśca 4,0 cm, szer. dna 3,2–3,5 cm), podobnie jak wcześniejszy egzemplarz ma mocno baniasto-dwustożkowaty kształt, zwężający się w kierunku niezachowanej szyjki – trzpienia oraz dna. Wklęsłe dno zawiera dookołą bruzdę szerokości 0,1 cm. Na spodzie widoczny jest odcisk w postaci krzyża (odcinki o dł. 2,3 i 2,9 cm) zakończonego na dwóch końcach pojedynczymi poprzeczkami (dł. poprzeczek 0,7–1,0 cm). Ponadto grzechotka zaopatrzona jest w otwór w dnie o średnicy 0,6 cm. Powierzchnia powyżej największej wydętości posiada ślady zdobienia w postaci linii rytych wykonanych narzędziem wielozębnym, najprawdopodobniej przedmiotem o podwójnie rozgałęzionej części pracującej. Linie ryte tworzą przecinające się pasma układające się w kształt owalu o ostrych końcach. Od jednej z takich figur po obu stronach odchodzą krótkie linie ryte. Na powierzchni obu grzechotek wyczuwalna jest drobna domieszka mineralna.

Wszystkie z przytoczonych źródeł zadokumentowano w obiektach związanych z najmłodszym etapem rozwoju osady podgrodowej, przypadającym na 2. połowę XII i 1. ćwierć XIII w. (faza IX), pełniących pierwotnie różnorakie funkcje gospodarcze oraz mieszkalne (ryc. 4; Chudziak i in. 2016, s. 15–17).

Sztuka zabawy i rozrywki na przykładzie znalezisk z okolic Góry św. Wawrzyńca

Muzyka towarzyszy człowiekowi od dawna i niezależnie od tego, czy pragnie rozweselić słuchaczy, czy wyrazić wzniosłe piękno, czy też przeznaczeniem jej jest sakralna służba liturgiczna, zawsze pozostaje grą lub zabawą. Poza funkcją religijną wartościuje się ją jako szlachetny sposób spędzania czasu lub wyłącznie jako wesołą rozrywkę. W dziedzinie kultu jest często i ściśle wiązana z funkcją najbardziej ludyczną, tj. tańcem (Huizinga 1967, s. 231–232). O dużej wadze, jaką przywiązywano do tej sfery ludzkiej działalności, może świadczyć niekiedy kunsztowne zdobienie i staranne wykonanie instrumentów.

Wykonanie przedstawianych tu instrumentów muzycznych, akcesoriów do gier czy zabawek wymagało niekiedy specjalnych umiejętności, doświadczenia czy akcesoriów do ich wykonania. Niektóre z nich mogły być wytworami przypadkowych osób (np. piszczałki-gwizdki), a grali na nich prawdopodobnie zwykli mieszkańcy osiedla i pobliskiego grodu. Pomimo tego, że niektóre z nich nie były przedmiotami zbyt kunsztownymi, stanowiły na tyle dużą wartość dla ich właścicieli, że starano się zapobiegać przed ich zagubieniem (por. Romanowicz 2016, s. 207). Przywołane tu piszczałki to instrumenty o cichym, delikatnym brzmieniu, służące raczej do akompaniowania śpiewakom niż do samodzielnej gry (Markowska 2005, s. 51). Mogły też być wykorzystywane w czasie wypasu bydła czy jako wabiki w trakcie polowań na dziką zwierzynę, głównie ptactwo (Rulewicz 1958, s. 326).

Zabawki, a zwłaszcza akcesoria do gier, pełnią często rolę przedmiotów kreujących i wzmacniających dialog społeczny. W okresie średniowiecza były bardzo popularne, chociaż oficjalny stosunek do tej formy rozrywki w większości przekazów ukazuje negatywny obraz (por. Stempin 2012, s. 29–30; Romanowicz 2016, s. 281). Znajomość i łatwość sposobów obróbki surowca, opanowanie skomplikowanych technik wytwarzania oraz zdobienia przedmiotów wymagały wiedzy dostępnej zapewne tylko wąskiej grupie wytwórców. Niektóre z przedmiotów (np. grzechotki, kości i piony do gry) podkreślają kunszt ich wytwórcy, a także mogą często charakteryzować się wysoką wartością materialną lub odzwierciedlać poziom umysłowy, jak również wysoki standard i kulturę życia mieszkańców Kałdusa (por. Kowalska 2011, s. 80). Jednak wielofunkcyjność cechująca większość wyrobów codziennego użytku z tego okresu nakazuje ostrożność w ich interpretacji (por. Kowalska 2011, s. 68). Dobrym tego przykładem mogą być gliniane grzechotki, które poprzez potrząsanie

czy podrzucanie („tyrkanie”) przyciągają uwagę, rozweselają, pozwalają doświadczyć dźwięku, kształtu, rozwijają słuch, wzrok, dotyk i mogą być wyrazem dużej dociekliwości (por. Żołędź-Strzelczyk 2010, s. 92; Romanowicz 2016, s. 136). Nie zawsze jednak uchodziły one za zabawkę, przypisuje się im również funkcję instrumentu muzycznego (gruchawka), mogą być również reminiscencją glinianych przedmiotów używanych do praktyk religijnych, magicznych czy apotropeicznych (por. Rulewicz 1958, s. 324; Kunicka-Okuliczowa 1959, s. 107; Janus 2010, s. 63–66; Żołędź-Strzelczyk 2010, s. 92).

Nie można mieć pewności, czy piony będące akcesoriami gier planszowych wiązać należy z grami dziecięcymi czy elementami gier strategicznych, przypisywanym dorosłym (por. Rulewicz 1958, s. 333; Kowalska 2011, s. 75). Gra w kości stanowi u wielu ludów część czynności religijnych i jako gra hazardowa posiada cechy powagi, o czym uzmysławiać może gra w kości prowadzona na trzeźwo przez German, uważających tę czynność za poważne zajęcie (por. Huizinga 1967, s. 89). Istniał szereg gier wykorzystujących same kości, które nie wymagały od graczy żadnych zdolności, ponieważ zdawały się całkowicie na łut szczęścia (por. Borkowski 1995, s. 101; Romanowicz 2016, s. 201).

Jakie mogą być zatem okoliczności i kontekst występowania omawianych źródeł? Rozbudowany przestrzennie, wielofunkcyjny kompleks osadniczy położony u stóp Góry św. Wawrzyńca pełnił we wczesnym średniowieczu rolę ważnego węzła komunikacyjnego usytuowanego na skrzyżowaniu szlaków dalekosiężnych. W tych okolicznościach niezwykle ważnym było odkrycie w północno-zachodniej części osady podgrodowej obiektu (nr 172) związanego z najmłodszym etapem jej rozwoju przypadającym na 2. połowę XII i 1. ćwierć XIII w. (ryc. 3; por. Chudziak i in. 2016, s. 142–143). W świetle wyników przeprowadzonej analizy sformułowano hipotezę, która pozwala w nim widzieć pozostałości karczmy (Chudziak i in. 2016, s. 162–163).

Z karczmą łączy się wymianę lokalną i ponadlokalną, sprzedaż surowców, np. soli, mogła ona także pełnić funkcję komory celnej. Jedną z jej dodatkowych funkcji było zapewnienie noclegu przybywającym w dni targowe. Ponadto karczmarz zajmował się produkcją różnorodnych artykułów (piwa, miodu czy chleba), które następnie sprzedawał. Najprawdopodobniej wykonywał też niektóre powiązane z karczmą rzemiosła, jak np. rzeźnicze, szewskie, krawieckie, a przede wszystkim te związane z transportem: kowalskie, kołodziejskie.

Wielce prawdopodobna wydaje się zatem hipoteza, że uczestnictwo w targu czy wymianie oraz konsumpcji w karczmie i jej otoczeniu sprzyjały spotkaniom z przyjezdnymi, co z pewnością przyczyniało się do przekazywania informacji, wiedzy o świecie, jak i nowinek, np. technologicznych. Okoliczności tych spotkań mogły przybierać niekiedy mniej lub bardziej nieoficjalną formułę, a odbywającym się biesiadom towarzyszyć mogły różne formy rozrywki i zabawy. W źródłach średniowiecznych zakres znaczeniowy terminu „*taberna*” był o wiele szerszy, choć odnosił się przede wszystkim do „miejsc, gdzie wyrabia się i sprzedaje artykuły spożywcze i wyroby rzemieślnicze, gdzie też z konsumpcją połączona jest zabawa”

(por. Rabęcka-Brykczyńska 1964, s. 18). Z uwagi też na ludyczny charakter zabawy, karcznię należy definiować również jako centrum kulturalne, tę rolę pełniła ona na wsi polskiej jeszcze w XIX i XX w. (Cieśla 1958, s. 199–220; Zaremska 1997). Zatem kulturalno-rozrywkowe znaczenia tego miejsca może tłumaczyć występowanie w tym kontekście przedmiotów utożsamianych z zabawą czy szeroko pojętym relaksem. Znaleziska ww. artefaktów można również rozpatrywać jako świadectwo spędzania wolnego czasu przez lokalną społeczność zamieszkującą okolice Góry św. Wawrzyńca, którego okoliczności nie musiały być ściśle związane z „tawerną”.

Podsumowanie

Odkrywane w obrębie licznych stanowisk archeologicznych artefakty z okresu wczesnego średniowiecza w postaci instrumentów muzycznych czy zabawek świadczą o obecności rozrywki w codziennym życiu lokalnych społeczności. Zabawa przybierała różne formy, od tej w domowym zaciszu, w gronie rodziny z udziałem najmłodszych jej członków poprzez hulaszczą zabawę ludową, przepełnioną elementami pogańskimi po wystawne i pełne ceremoniałów rycerskich uroczystości (por. Huizinga 1967, s. 254–255; Gomułka 2017, s. 55). Szeroko pojętej sztuce rozrywki towarzyszyły muzyka, taniec oraz gry towarzyskie (por. Kunicka-Okuliczowa 1959, s. 141). Zarówno instrumenty muzyczne, akcesoria gier czy zabawki pomimo tego, że stanowią w ogólnym zestawieniu źródeł ruchomych tylko niewielki odsetek, przedstawiają funkcje socjalizacyjne, odzwierciedlają fragmenty ówczesnej rzeczywistości, w tym rzeczywistości mieszkańców osiedla będącego bezpośrednim zapleczem grodu *in Culmine* na Pomorzu Nadwiślańskim.

Bibliografia

- Błędowski P., Chudziak W., Kaźmierczak R., *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Kałdusie (gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie), stanowisko 3 (badania w latach 2008–2009)*, „Acta Archaeologica Pomoranica” 2009, t. 3, s. 269–280.
- Błędowski P., Chudziak W., Kaźmierczak R., *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Kałdusie (gmina Chełmno, województwo kujawsko-pomorskie), stanowisko 3 (badania w latach 2005–2007)* [w:] *XVII Sesja Pomorzoznawcza*, vol. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk 2011, s. 641–650.
- Błędowski P., Chudziak W., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczna osada podgrodowa i cmentarzysko szkieletowe w Kałdusie, gm. Chełmno, stanowisko 2 (badania 2004–2005)* [w:] *XV Sesja Pomorzoznawcza. Materiały z konferencji 30 listopada–2 grudnia 2005*, red. G. Nawrońska, Elbląg 2007, s. 249–261.
- Bojarski J., *Obrzędowość pogrzebowa w strefie chełmińsko-dobrzyńskiej we wczesnym średniowieczu*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 9, red. W. Chudziak, Toruń 2022.
- Bojarski J., Chudziak W., Kaźmierczak R., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie. Wyniki badań prowadzonych w 2010 i 2011 roku* [w:] *XVIII Sesja Pomorzoznawcza*, vol. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. E. Fudzińska, Malbork 2013, s. 241–255.
- Bojarski J., Chudziak W., Weinkauff M., *Z badań nad wczesnośredniowiecznym zespołem osadniczym w Kałdusie na Pomorzu Nadwiślańskim (lata 2000–2003)* [w:] *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce – 15 lat później*, red. W. Chudziak, S. Moździoch, Toruń–Wrocław–Warszawa 2006, s. 369–382.
- Bojarski J., Chudziak W., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczna osada podgrodowa (stanowisko 2) w Kałdusie, woj. kujawsko pomorskie. Badania w latach 2012–2013*, „Acta Archaeologica Pomoranica” 2015, t. 5, s. 155–166.
- Bojarski J., Chudziak W., Weinkauff M., *Góra św. Wawrzyńca w Kałdusie we wczesnym średniowieczu – na skrzyżowaniu szlaków dalekosiężnych* [w:] *Pradoliny pomorskich rzek. Kontakty kulturowe i handlowe społeczeństw w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, red. M. Fudziński, W. Świątosławski, W. Chudziak, Gdańsk 2017, s. 301–313.
- Bojarski J., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczna osada w Kałdusie, woj. kujawsko-pomorskie, (stanowisko 2). Wstępne wyniki badań prowadzonych w latach 2007–2009* [w:] *XVII Sesja*

- Pomorzoznawcza*, vol. 1: *Od epoki kamienia do wczesnego średniowiecza*, red. M. Fudziński, H. Paner, Gdańsk 2011, s. 499–512.
- Borkowski T., *Rozrywka – zabawki i drobna plastyka figuralna* [w:] *Wratislawia Antiqua 1. Ze studiów nad życiem codziennym w średniowiecznym mieście. Parcele przy ulicy Więziennej 10–11 we Wrocławiu*, red. C. Buśko, J. Piekalski, Wrocław 1995, s. 99–105.
- Chudziak W., *Wczesnośredniowieczna przestrzeń sakralna in Culmine na Pomorzu Nadwiślańskim*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 1, Toruń 2003.
- Chudziak W., *Kasztelania chełmińska na tle Pomorza Nadwiślańskiego w XI–XIII wieku* [w:] *The castellany of Chełmno against the background of Vistulian Pomerania in the 11th–13th centuries*, „Fontes Archaeologici Posnanienses” 2015, vol. 51, Poznań 2015, s. 167–182.
- Chudziak W., Abramów J., Górzyński T., Stawska V., Weinkauff M., Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w Kałdusie. Stanowisko 2 (Osada wielokulturowa, cmentarzisko wczesnośredniowieczne), maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2004.
- Chudziak W., Abramów J., Stawska V., Weinkauff M., Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w Kałdusie w 2005 roku. Stanowisko 2 (Osada wielokulturowa, cmentarzisko wczesnośredniowieczne), maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2005.
- Chudziak W., Błędowski P., Bojarski J., Kaźmierczak R., Weinkauff M., *Kontekst archeologiczno-historyczny* [w:] *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie. Studia archeologiczno-paleobotaniczne*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 8, red. W. Chudziak, A.M. Noryśkiewicz, Toruń 2016, s. 13–68.
- Chudziak W., Bojarski J., Kalinowski S., Stawska V., Wstępne opracowanie wyników badań przeprowadzonych na wielokulturowej osadzie i wczesnośredniowiecznym cmentarzysku szkieletowym w Kałdusie, gm. Chełmno (stanowisko 2) w 2008 roku, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2008.
- Chudziak W., Koperkiewicz A., Weinkauff M., Abramów J., Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w Kałdusie w 2003 roku. Stanowisko 2, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2003.
- Chudziak W., Kowalewska B., Weinkauff M., Sprawozdanie z badań archeologicznych w Kałdusie w 2007 roku. Stanowisko 2 (osada wielokulturowa), maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2007.
- Chudziak W., Siemianowska E., *Z badań nad systemem komunikacji we wczesnym średniowieczu* [w:] *Pradoliny pomorskich rzek. Kontakty kulturowe i handlowe społeczeństw w pradziejach i wczesnym średniowieczu*, red. M. Fudziński, W. Świątosławski, W. Chudziak, Gdańsk 2017, s. 293–300.
- Chudziak W., Weinkauff M., Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w Kałdusie w 2002 roku. Stanowisko 2, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2002.

- Chudziak W., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczna osada podgrodowa w Kałdusie (województwo kujawsko-pomorskie), stanowisko 2 (badania w latach 2005–2007)*, „Acta Archaeologica Pomoranica” 2009, t. 3, s. 281–291.
- Chudziak W., Weinkauff M., Siemianowska E., Bojarski J., Kowalewska B., Szczepanik P., Abramów J., Bienias D., Makowiecki D., *Domniemana karczma z wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Kałdusie na Pomorzu Nadwiślańskim*, „Przegląd Archeologiczny” 2016, t. 64, s. 133–172.
- Cieśla I., *Taberna wczesnośredniowieczna na ziemiach polskich*, „Studia Wczesnośredniowieczne” 1958, t. 4, s. 158–222.
- Drozd A., *Historia badań i stan opracowania materiałów źródłowych [w:] Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe w Kałdusie (stanowisko 1)*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 3, red. W. Chudziak, Toruń 2006, s. 13–25.
- Gomułka I., *Ewolucja zabawek na przestrzeni wieków średnich [w:] Homo ludens. Zabawy i rozrywki na co dzień i od święta w dziejach krajów Europy Środkowej i ich sąsiadów*, red. A. Teterycz-Puzio, W. Bejda, L. Kościelak, Słupsk 2017, s. 53–59.
- Huizinga J., *Homo Ludens. Zabawa jako źródło kultury*, Warszawa 1967.
- Janus D., *Instrumenty muzyczne w pradziejach i średniowieczu na ziemiach polskich w świetle źródeł archeologicznych*, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2010.
- Kowalska A.B., *Archeologia o dzieciach w średniowiecznym Szczecinie [w:] Ekskluzywne życie–dostojny pochówek. W kręgu kultury elitarnej wieków średnich*, Wolińskie Spotkania Mediewistyczne I, red. M. Rębkowski, Wolin 2011, s. 67–83.
- Kozłowski T., *Stan biologiczny i warunki życia ludności in Culmine na Pomorzu Nadwiślańskim (X–XIII wiek). Studium antropologiczne*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 7, Toruń 2012.
- Kunicka-Okuliczowa Ł., *Wczesnośredniowieczne zabawki i gry z Gdańska [w:] Gdańsk wczesnośredniowieczny*, t. I, red. J. Kamińska, Gdańsk 1959, s. 107–143.
- Markowska J., *Instrumenty muzyczne od IX do XIII wieku z wykopalisk na terenie Polski*, maszynopis w Instytucie Archeologii UMK, Toruń 2005.
- Płoszaj T., Jędrychowska-Dańska K., Zamerska A., Lewandowska M., Bojarski J., Chudziak W., Drozd- Lipińska A., Robaszkiewicz A., Witas H.W., *Analysis of maternal lineage structure of individuals from chamber graves placed in medieval cemetery in Kałdus, Central Poland*, „HOMO–Journal of Comparative Human Biology” 2020, t. 13, 71(1), s. 43–50.
- Rabęcka-Brykczyńska I., *Karczma [w:] Słownik Starożytności Słowiańskich. t. 2: Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, red. W. Kowalenko, G. Labuda, T. Lehr-Spławiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 373–375.
- Romanowicz P., *Zabawa w średniowiecznym mieście. Studium archeologiczne z miast południowego Bałtyku*, Szczecin 2016.

- Rulewicz M., *Wczesnośredniowieczne zabawki i przedmioty do gier z Pomorza Zachodniego. (Z badań archeologicznych prowadzonych w latach 1947–1958)*, „Materiały Zachodnio-Pomorskie” 1958, t. IV, s. 303–354.
- Stawska V., Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczne cmentarzysko szkieletowe (stanowisko 1) i osada (stanowisko 2) w Kałdusie, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie* [w:] *XIII Sesja Pomoroznawcza*, vol. 2: *Od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, red. H. Paner, M. Fudziński, Gdańsk 2003, s. 125–136.
- Stempin A., *Kości* [w:] *Magia gry. Sztuka rywalizacji*, red. A. Stempin, Poznań 2012, s. 27–37.
- Szmańda J., Lankauf K., Luc M., *Próba rekonstrukcji zmian rzeźby Góry św. Wawrzyńca i fazy jej rozwoju* [w:] *Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie. Studia przyrodniczo-archeologiczne*, seria Mons Sancti Laurentii, t. 2, red. W. Chudziak, Toruń 2004, s. 177–183.
- Weinkauff M., *Wczesnośredniowieczna osada podgrodowa w Kałdusie, gm. Chełmno, stanowisko 2 (badania 2002–2003)* [w:] *XIV Sesja Pomoroznawcza*, vol. 2: *Od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, red. H. Paner, M. Fudziński, Gdańsk 2005, s. 119–134.
- Zaremska H., *Miejsca spotkań kultury masowej: karczmy i łaźnie* [w:] *Kultura Polski średniowiecznej XIV–XV w.*, red. B. Geremek, Warszawa 1997, s. 628–668.
- Żołędź-Strzelczyk D., *Dawne zabawki dziecięce – opisane słowem i obrazem* [w:] *Dawne i współczesne zabawki dziecięce*, red. D. Żołędź-Strzelczyk, K. Kabacińska, Poznań 2010, s. 91–102.

Spis rycin

- Ryc. 1. Lokalizacja wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Kałdusie. Widok od strony północno-zachodniej (fot. W. Stępień)
- Fig. 1. Location of the early medieval settlement complex in Kałdus. View from the northwest (photo by W. Stępień)
- Ryc. 2. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie. Plan sytuacyjno-wysokościowy wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego. Stanowisko 1: cmentarzysko i osada podgrodowa; Stanowisko 2: osada podgrodowa i cmentarzysko; Stanowisko 3: grodzisko; Stanowisko 4: cmentarzysko i osada podgrodowa; Stanowisko 6: gródek (rys. M. Sosnowski; oprac. M. Weinkauff)
- Fig. 2. Kałdus, Chełmno commune, the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. Situation and elevation plan of the early medieval settlement complex. Site 1: cemetery and borough settlement; Site 2: borough settlement and cemetery; Site 3: stronghold; Site 4: cemetery and borough settlement; Site 6: castle (drawn by M. Sosnowski; edited by M. Weinkauff)
- Ryc. 3. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 2. Planigrafia obiektów osadniczych i grobów szkieletowych wraz z występowaniem przedmiotów związanych z zabawą i rozrywką oraz lokalizacją domniemanej karczmy – obiekt 172 (rys. M. Weinkauff)

Fig. 3. Kałdus, Chełmno commune, the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship, site 2. Planigraphy of settlement objects and skeletal graves with the location of finds related to play and entertainment and the location of the supposed inn – object 172 (drawn by M. Weinkauff)

Ryc. 4. Kałdus, gm. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie, stanowisko 2. Wybór zabytków: a, b – grzechotki gliniane, c, d – piony z kości, e–i – piszczałki kościane, j–l – kości do gry z poroża i bursztynu; a – znalezisko luźne (nr inw. brak), b – obiekt 52/warstwa III (nr inw. 83/02), c – obiekt 240/warstwa I (nr inw. 415/03), d – obiekt 817/warstwa IX (nr inw. 48/07), e – obiekt 47/strop (nr inw. 277/03), f – obiekt 231/warstwa II (nr inw. 340/03), g – obiekt 240/warstwa XVb (nr inw. 399/03), h – obiekt 255/warstwa II (nr inw. 385/03), i – obiekt 957/warstwa II (nr inw. 285/08), j – obiekt 593/warstwa I (nr inw. 350/05), k – obiekt 34/warstwa VII (nr inw. 98/02), l – obiekt 383/warstwa VI (nr inw. 142/04) (rys. A. Cedro, P. Ignaczak, B. Kowalewska, M. Warmińska; oprac. M. Weinkauff)

Fig. 4. Kałdus, Chełmno commune, the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. Selection of finds: a, b – clay rattles, c, d – playing pawn made of dice, e–i – bone pipes, j–l – antler and amber dice; a – loose find (inv. no. none), b – feature 52/layer III (inv. no. 83/02), c – feature 240/layer I (inv. no. 415/03), d – feature 817/layer IX (inv. no. 48/07), e – feature 47/ceiling (inv. no. 277/03), f – feature 231/layer II (inv. no. 340/03), g – feature 240/layer XVb (inv. no. 399/03), h – feature 255/layer II (inv. no. 385/03), i – feature 957/layer II (inv. no. 285/08), j – feature 593/layer I (inv. no. 350/05), k – feature 34/layer VII (inv. no. 98/02), l – feature 383/layer VI (inv. no. 142/04) (drawn by A. Cedro, P. Ignaczak, B. Kowalewska, M. Warmińska; edited by M. Weinkauff)

Wykaz źródeł

Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, t. 1, wyd. I. Zakrzewski, Poznań 1877.

Wykaz skrótów

KDW – Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski

Homo ludens. The art of play and entertainment on the example of finds from the vicinity of St. Lawrence Mountain in Kałdus, Vistula Pomerania

Summary

The early medieval settlement complex in Kałdus is unique in the scale of the Chełmno Land and the entire Vistula Pomerania and forms an early medieval settlement centre identified with the historic Chełmno (Culmen), the most important centre of the region. The central element of this settlement complex in the 11th–12th/13th century was the largest two-part stronghold in the region (site 3), for which the main economic base and centre of production and exchange was a craft and trade settlement (site 2). Artifacts from the early Middle Ages (2nd half of the 12th and 1st quarter of the 13th century) registered within the settlement in the form of musical instruments (pipes/whistles), game accessories (pawns and dice) or toys (rattles) testify to the presence of entertainment in the daily life of local communities, including the reality of the inhabitants of the settlement located south and south east of Mount St. Lawrence.

Keywords

Vistula Pomerania, Kałdus, foothill settlement, St. Lawrence Mountain, early Middle Ages

dr Marcin Weinkauf – stopień doktora uzyskał w 2011 r., jest adiunktem w Katedrze Starożytności i Wczesnego Średniowiecza, Instytutu Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Główny wykonawca w interdyscyplinarnym zespole badawczym realizującym w latach 2002–2015 projekt pt.: „Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Kałdusie – chełmiński *sedes regni principalis*”. Koordynuje projekty archeologiczne przyznane przez UMK, Narodowy Instytut Dziedzictwa i Narodowe Centrum Nauki dotyczące wczesnośredniowiecznego osadnictwa na Kujawach. Jego zainteresowania badawcze obejmują zagadnienia związane z wczesnym osadnictwem słowiańskim na Niżu Polskim, w tym produkcję garncarską Słowian;

ORCID 0000-0002-3195-4988.

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Instytut Archeologii

Szosa Bydgoska 44/48, 87-100 Toruń

e-mail: marcin.weinkauf@umk.pl

Fot. Wiesław Ochotny

Pragniemy wspierać polskich naukowców i dzielić się ich dokonaniem. Do naszych głównych zadań należy uwolnienie potencjału polskiej nauki poprzez promocję i popularyzację rodzimej myśli badawczej z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, a także wytworzenie mechanizmów i kapitału społecznego, który organizowałby się wokół idei państwowości.

Instytut De Republica jest nowoczesnym zapleczem eksperckim, promocyjnym i wydawniczym dla niedocenianych w kraju i poza jego granicami, a tak ważnych dla właściwego rozumienia historii i zjawisk społecznych, dziedzin nauki. Równie istotnym aspektem we wspomnianym zakresie jest współdziałanie z uczelniami wyższymi, instytutami badawczymi oraz analitycznymi z Polski i całego świata.